

Anvisning för arbetet med **Våld i nära relation**

Mäns våld mot kvinnor och barn
Hedersrelaterat våld
Samkönat våld
Prostitution och människohandel

Huvudprocess Misshandel; Sexuella övergrepp; Våld i nära relation	Ansvarig Mats Brännström	Processledare	Sida 1 av 6
Dokumenttyp Vårdrutin	Dokument-Id VARD-5-3345	Godkänt datum [Godkänt datum]	Version 0.1

Inledning

Hälso- och sjukvården och tandvården har en nyckelroll när det gäller att upptäcka och identifiera våldsutsatta i nära relation. Vården har också ett ansvar att stödja och hjälpa de barn, kvinnor och män som lever med våld i nära relationer.

De prioriterade grupperna är:

- mäns våld mot kvinnor och barn
- hedersrelaterat våld och förtryck
- våld i samkönade relationer
- prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Många våldsutsatta orkar inte och vågar inte söka hjälp när de blir misshandlade. Många vet inte heller vart de kan vända sig eller vilken hjälp som de kan få. Våld i nära relation omfattar alla former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Även ekonomiskt/materiellt våld, hot och trakasserier innefattas i definitionen våld i nära relation.

För vårdpersonal är det viktigt att veta att våld i nära relationer är ett folkhälsoproblem. Våld i nära relationer är en av de vanligaste skadeorsakerna bland kvinnor. Vården är ofta den första instans som våldsutsatta personer söker sig till. Våldet är ofta en bakomliggande orsak till andra ospecifika symptom. Barn som lever med våld far illa och löper ökad risk för framtida ohälsa.

Partnervåld och mäns våld mot kvinnor, är ett sammansatt, mångfacetterat problem. Det omfattar såväl rättsliga som sociala och hälso- och sjukvårdsspekter. Sverige är ett mångkulturellt land och därför är det viktigt att också uppmärksamma kulturella olikheter såsom olika religioners makt och styrning över flickor, pojkar, kvinnor och män. Samhällsfenomen såsom människohandel och hedersrelaterat förtryckt och våld är en realitet i Sverige idag.

Inom våld i nära relation är det viktigt att uppmärksamma särskilt utsatta grupper: barn och ungdomar, äldre, fysiskt och psykiskt funktionsnedsatta, missbrukare, personer inom samkönade relationer, kvinnor med utländsk bakgrund, etniska minoriteter, prostituerade och personer utsatta för människohandel.

Syfte

Syftet med anvisningen är att tydliggöra hälso- och sjukvårdens och tandvårdens ansvarsområden och åtaganden för insatser till patienter och medborgare i situationer där våld utövas.

Mål och definition

Det övergripande målet är att landstingets systematiskt ska identifiera, dokumentera och behandla skador till följd av våld.

Huvudprocess Misshandel; Sexuella övergrepp; Våld i nära relation	Ansvarig Mats Brännström	Processledare	Sida 2 av 6
Dokumenttyp Vårdrutin	Dokument-Id VARD-5-3345	Godkänt datum [Godkänt datum]	Version 0.1

Det betyder att verksamheterna ska:

- Ställa frågan om våld i förebyggande syfte samt vid misstanke om våldsutsatthet
- Registrera och dokumentera enligt rutiner
- Särskilt uppmärksamma barnens situation och deras behov av stöd
- I kontakt med våldsutsatt patient ge adekvat medicinskt och psykosocialt omhändertagande
- Vidta viktiga förstahandsåtgärder och stödja, vårda samt skydda våldsutsatta för ökad trygghet under eventuell rättsprocess
- Samverka mot våld tillsammans med länets kommuner, polis och åklagare
- Vid behov genomföra utbildningar inom kunskapsområdet

Nationella handlingsplanens prioriterade områden (SOU 2002:71)

Mäns våld mot kvinnor och barn

Mäns våld mot kvinnor omfattar fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Det förekommer i alla samhällsklasser och i alla åldersgrupper. Det är inte några särskilda kvinnor som drabbas och det går inte att i förväg se vilka män som är förövare. Våldet kan utövas av en närstående till kvinnan men också av bekanta eller okända män

Den vanligaste formen av våld i nära relationer utövas av en man mot en kvinna som han har eller har haft ett förhållande med. När det gäller polisanmälda fall år 2009 var över 90 procent av de misstänkta gärningspersonerna män. Våldet förekommer dock även i samkönade relationer samt av kvinnor mot män i heterosexuella relationer.

Under 1990-talet riktades fokus på de strukturella aspekterna av våld i nära relationer och olika typer av våldshandlingar. Fysisk misshandel, våldtäkt och incest sågs som en del av ett större strukturellt problem som antog olika former och uttryck. En viktig aspekt var att betona att våldet drabbade kvinnor i alla samhällsgrupper oavsett klass, ålder, sexualitet, etnicitet och funktionsförmåga.

Våld i nära relationer kan ta sig uttryck i form av fysiskt våld som knuffar, sparkar och slag och/eller olika former av sexuella, psykiska, ekonomiska och materiella övergrepp. De kränkningar, hot, trakasserier, försök till isolering och psykologisk nedbrytning som de psykiska övergreppen innebär upplevs av många som svårast att värja sig mot. Det sexuella våldet, vilket exempelvis kan innebära att utsättas för våldtäkt eller att tvingas utföra sexuella handlingar, är en kränkning som omgärdas av tystnad och tabu. Parallellt med dessa olika former av våld förekommer även hot mot den utsatta själv eller andra närstående samt attacker mot barn och eventuella husdjur.

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) utgör våldet ett allvarligt hot mot den utsattas hälsa och säkerhet. Förutom direkta fysiska skador kan det ge upphov till både psykiskt lidande, så som posttraumatisk stressyndrom (PTSD) och mer långsiktiga fysiska konsekvenser. I vissa fall är det så all-

Huvudprocess Misshandel; Sexuella övergrepp; Våld i nära relation	Ansvarig Mats Brännström	Processledare	Sida 3 av 6
Dokumenttyp Vårdrutin	Dokument-Id VARD-5-3345	Godkänt datum [Godkänt datum]	Version 0.1

varligt att det leder till att den som utsätts avlider. Dödligt våld i nära relationer är ofta resultatet av en längre tids våldsutövning och cirka 17 kvinnor i Sverige dödas varje år av en nuvarande eller före detta manlig partner.

Läs mer: ”Överenskommelse vid våld i nära relation, misshandel och sexuella övergrepp”.

Barnen

All vårdspersonal har som sin uppgift att:

- upptäcka barn som upplever våld i sitt hem
- ge adekvat vård och omvårdnad
- anmäla till socialtjänsten vid misstanke om barn far illa

Barn som växer upp i familjer där våld förekommer påverkas i så hög grad att de betraktas som brottsoffer. Vårdspersonal har skyldighet att anmäla till socialtjänsten om de får kännedom om att ett barn far illa. Anmälningsplikten regleras i Socialtjänstlagen 2001:453, 14 kap, § 1 och i SOSFS 2014:4.

Vart tionde barn upplever våld i hemmet och vart tjugonde barn gör det ofta. Studier visar att när familj och barn redan är påfrestade av något skäl, exempelvis av missbruk, psykiska problem, ekonomiska problem och olika sjukdomar så ökar risken dramatiskt för förekomst av våld i familjen. Våld mellan vuxna är sällan dolt för barnen. Majoriteten av barnen vet och upplever på nära håll vad som pågår. Många har både hört och sett våldet som pågår och dessa barn utsätts för psykisk barnmisshandel. Små barn är mer utsatta och mer sårbara för våld i familjen.

Majoriteten av drabbade barn uppvisar kliniska symtom som behöver behandlas med specialiserade insatser. Symtomens allvarlighetsgrad kan variera med ålder, plats i syskonskaran, tidigare påfrestningar och andra faktorer i familjen. Ju tidigare och längre tid ett barn utsätts desto allvarligare kan konsekvenserna bli. Barn som bevittnar/upplever våld har sedan 2006 brottsofferstatus med rätt till ersättning och samma stöd som andra brottsoffer enligt Socialtjänstlagen.

Läs mer: ”Barn/ungdomar som bevittnat/upplevt våld”. ”Våld/övergrepp mot barn /ungdomar (0-18 år)”.

Våld i samkönade relationer

Våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas flera förövare av båda könen, samt att offren kan vara både kvinnor och män, flickor och pojkar. Våldet och förtrycket drabbar även homo- och bisexuella samt transpersoner av båda könen. Att våldet ibland även är sanktionerat av den närmaste omgivningen gör att det krävs särskilda insatser, rutiner och kunskap för att agera mot detta, samt bemöta och hjälpa de utsatta.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i kön, makt, sexualitet samt kulturella föreställningar om dessa - på samma sätt som mäns våld mot kvinnor generellt. Våldets struktur och mekanismer har därför många likhet-

Huvudprocess Misshandel; Sexuella övergrepp; Våld i nära relation	Ansvarig Mats Brännström	Processledare	Sida 4 av 6
Dokumenttyp Vårdrutin	Dokument-Id VARD-5-3345	Godkänt datum [Godkänt datum]	Version 0.1

er - det utövas i en nära relation och den våldsutsatte är på olika sätt beroende och starkt känslomässigt bunden till förövaren/förövarna. För att förstå våldets strukturer och mekanismer är synen på kvinnors och mäns sexualitet centralt. Detta både gällande mäns våld mot kvinnor generellt, samt det hedersrelaterade våldet och förtrycket specifikt. Vad gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontroll av flickors och kvinnors sexualitet centralt och starkt knutet till kollektivet där familjens rykte och anseende är avhängigt flickors och kvinnors beteende (både faktiskt och påstått). Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i flickors och kvinnors liv som klädval och socialt umgänge till livsval som utbildning, giftermål och skilsmässa.

Tvångsäktenskap och könsstympning är företeelser vilka har sin grund i föreställningen om att familjens heder är avhängigt kvinnors och flickors sexuella beteende. Hederstänkandet i sin mest extrema form resulterar i hot om våld, våld, inklusive dödligt våld.

Människohandel och prostitution

Definitionen av begreppet människohandel baseras på FN:s konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet (Palermoprotokollet). Protokollets allmänt vedertagna definition av människohandel innehåller tre moment; en åtgärd (till exempel rekrytering, transport), som vidtas genom otillbörligt medel (till exempel hot, vilseledande), för ett visst utnyttjandesyfte (till exempel sexuellt). Dock är det viktigt att notera att det inte krävs att ett otillbörligt medel använts när brottet riktar sig mot barn.

Brist på jämställdhet och respekt för mänskliga rättigheter, fattigdom, låg utbildning och arbetslöshet, missbruk och hälsoproblem är några faktorer som gör att människor blir lättare att utnyttja och därmed lättare faller offer för människohandel och hamnar i prostitution. Över tid har utvecklingen gått mot ett allt starkare samband mellan prostitution och gränsöverskridande brottslighet. Handel med vapen, alkohol och droger utgör tillsammans med människohandel den grova organiserade brottsligheten. Människohandel är världens tredje största och mest lönsamma organiserade brottslighet och benämns av många som vår tids slaveri.

När anställda är våldsutsatta

I VIS finns ”Vägledning för chefer om våld i nära relation när de anställda berörs”. Vägledningen är tänkt att ge chefer och anställda inom personalfunktionerna grundläggande råd och stöd i att bemöta anställda som utsatts för fysiskt våld, psykiskt våld, hot om våld och/eller sexuella övergrepp, i nära relation.

Huvudprocess Misshandel; Sexuella övergrepp; Våld i nära relation	Ansvarig Mats Brännström	Processledare	Sida 5 av 6
Dokumenttyp Vårdrutin	Dokument-Id VARD-5-3345	Godkänt datum [Godkänt datum]	Version 0.1

Viktiga telefonnummer och kontakter

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK

Nationellt resurs- och kunskapscentrum vid Uppsala universitet och Akademiska sjukhuset

Tel: 018-611 27 93

www.nck.uu.se

Kvinnofridslinjen

Nationell stödtelefon är öppen dygnet runt.

Tel: 020-50 50 50

www.kvinnofridslinjen.se

Polismyndigheten

Tel: 114 14 eller akut 112

www.polisen.se/komtilloss

Socialstyrelsen

www.socialstyrelsen.se

Ungdomsmottagningen på nätet

www.umo.se

Socialtjänsten vid länets kommuner – samtliga socialjourer nås på telefon 11414 eller telefon 112. Mer information finns på kommunernas hemsidor.

Huvudprocess Misshandel; Sexuella övergrepp; Våld i nära relation	Ansvarig Mats Brännström	Processledare	Sida 6 av 6
Dokumenttyp Vårdrutin	Dokument-Id VARD-5-3345	Godkänt datum [Godkänt datum]	Version 0.1